

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΚΟΣΜΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝ. Ν. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Μεγάλα γεγονότα εἰς τὴν ἱστορίαν ἑνὸς ἔθνους εἶναι ἐκεῖνα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ νοηθῇ τὸ παρὸν τῆς ζωῆς του. Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐναντίον τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ ὑπῆρξε γεγονὸς μέγα. Τὸ δὲ μέγεθος τοῦ γεγονότος τούτου δὲν προσδιώρισε μόνον τὴν μέχρι σήμερον τύχην τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀλλὰ καὶ τὴν πορείαν τῶν γεγονότων τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τόσο, ὥστε οὔτε τὸ παρὸν ὠρισμένων λαῶν, καὶ μάλιστα μεγάλων, εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ δίχως τὸν ἀμυντικὸν πόλεμον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ φασισμοῦ. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἢ 28^η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 εἶναι γεγονὸς κοσμοϊστορικῆς σημασίας. Τοῦτο ἀνεγνωρίσθη μὲ πικρίαν μὲν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἐπιδρομεῖς, μὲ χαρὰν δὲ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους τότε ἐπίσης ἀμυνομένους λαούς, οἱ ὅποιοι ὁμως βραδύτερον ἐλησμόνησαν ἢ διέστρεψαν τὴν σημασίαν τοῦ μεγάλου γεγονότος.

Κατὰ τὴν 28^η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940 ἀπέθανε καὶ οὐσίαν ὁ φασισμὸς διὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων, ἀνεγεννήθη δὲ ἡ ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχεν ἐνταφιάσει διὰ τὸν λαόν του καὶ ἐσκόπευε νὰ ἐνταφιάσῃ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διὰ τοῦτο ὠμίλει μὲ μεγαλαυχίαν δι' αὐτοκρατορίαν χιλιῶν ἐτῶν εἰς τὴν Μεσόγειον, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζε *mare nostrum*, ὀνομασίαν τὴν ὁποίαν ἐσφετερίσθη ἀπὸ τὸν Φαίδωνα, ὅπου ὁ Πλάτων ὀνομάζει τὴν Μεσόγειον ἡμετέραν θάλασσαν. Δικαίως λοιπὸν συναγείρεται ἔκτοτε κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας αὐτῆς τὸ ἔθνος διὰ νὰ τιμῆσῃ καὶ ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι ὠργάνωσαν τὴν ἄμυναν, καὶ ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι ἠγωνίσθησαν καὶ ἔπασαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ὀργανωτῶν, τῶν ἀγωνισθέντων καὶ τῶν πεσόντων τὸ ἔθνος τιμᾷ συγχρόνως τὴν ὑψίστην ἀξίαν τῆς ζωῆς του, τὴν ἐλληνικὴν ἐλευθερίαν, ἢ ὁποία ὑπῆρξε κατὰ τὸν φρικτὸν

ἀγῶνα, πὸν λέγεται δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ὁ εὐγενῆς ἠήριοχος. Καὶ ὁ ἠήριοχος αὐτὸς εἶχε τὴν λάμπριν τοῦ παρελθόντος καὶ ὅλην τὴν δραματικότητα τοῦ παρόντος.

Δύο κραυγαλέοι μῦθοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ φασισμὸς καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς, μῦθοι ἐγκεφαλικοί, χαλκευμένοι ἀπὸ τὰ εἰδικὰ συνεργεῖα τῶν δύο τούτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν κινήματων τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, εἶχαν γίνεαι τὸ φόβητρον τῆς τότε ἐποχῆς καὶ ὠδήγησαν εἰς ἀπαίσια ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν ἄλλων λαῶν. Τοιοῦτον ἐγκλημα ἦτο καὶ ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἰταλικοῦ φασισμοῦ καὶ κατόπιν ἡ ἐπίθεσις τοῦ γερμανικοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν σταυροφοριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ὄνειδος διὰ τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως, ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ὑποστῆ ἐπίθεσιν ἐκ Δυσμῶν. Ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν ἔκτοτε ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν ἐδαφῶν, προήρχοντο ἐξ Ἀνατολῶν, ἐκ τοῦ Βορρᾶ καὶ τοῦ Νότου. Αἱ σταυροφορίαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ αἱ λεγόμεναι ἰδεολογίαι κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν ἐστοίχισαν κρονονὺς αἵματος εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος. Δίχως τὰ πλήγματα τῶν σταυροφόρων τὸ Βυζάντιον δὲν θὰ ὑπέκυπτε βραδύτερον εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ εἶναι θλιβερὸν ὅτι μέχρι σήμερον πολλοὶ ἱστορικοὶ τῆς Δύσεως ἐξακολουθοῦν νὰ ἐξωραΐζουν τὰς σταυροφορίας καὶ νὰ ἀποσιωποῦν τὰ μεγάλα ἐγκλήματα τῶν σταυροφόρων ἐναντίον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Αἱ σύγχρονοι μάλιστα ἰδεολογίαι, χρησιμοποιοῦσαι ἀπαίσια ἐπιχειρήματα, δικαιολογοῦν ἀκόμη καὶ τὰ φρικτότερα ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν θυμάτων των. Αἱ σύγχρονοι ἰδεολογίαι εἶναι συστήματα ὀλοκληρωτικῆς ἐξοντώσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἔτσι τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν, ὅχι μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα τὴν βίβλον τῆς ἐλευθερίας, ἔγινε κατὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον στόχος ἐγκληματικῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τὰς συγχρόνους ἰδεολογίας τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Οὔτε οἱ γραπτοὶ νόμοι τοῦ δικαίου, οὔτε οἱ αἰώνιοι ἄγραφοι νόμοι τῆς ἠθικῆς, οὔτε ἡ πλήρης ἀφοσίωσις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ εἰρηνικὰ των ἔργα, οὔτε ἡ πολυαίμακτος ἐλληνικὴ ἐλευθερία, οὔτε τὸ ἅγιον κάλλος τῆς θεοβαδίστου αὐτῆς χώρας,

κάλλος φύσεως και πνεύματος, τὸ ὁποῖον τόσα μεγάλα πνεύματα τῆς Δύσεως ἔχουν λατρεύσει και ἐξυμνήσει, ἴσχυσαν διὰ τὸ ἀναστείλουν τὰ ἐπίβουλα σχέδια τῶν ἐπιδρομέων, οἱ ὁποῖοι ὡς κοινοὶ κλέπται εἰσέβαλον διὰ νυκτὸς εἰς τὸ ἱερόν ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν πλήμμυραν τῶν πολεμικῶν μηχανῶν και εἰς τὰ παντοειδῆ πολεμικὰ μέσα τῶν ἐπιτιθεμένων οἱ Ἑλληνες ἀντέταξαν τὰ πενιχρὰ των πολεμικὰ μέσα, ἐνισχυόμενα ὁμως ἀπὸ δύο δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπολογίζονται μὲ ἀριθμούς, ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς καρδιᾶς και τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ. Καρδιά και νοῦς ἦσαν πάντοτε τὰ μεγάλα ὄπλα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ἡ καρδιά εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποῖα ἐνθουσιάζει τὸν νοῦν και ὁ νοῦς εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐνδυναμώνει τὴν καρδιάν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχεν ὑλικὴν προπαρασκευὴν διὰ πόλεμον μὲ μεγάλας δυνάμεις, οὔτε και ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη, εἶχεν ὁμως μεγάλα συναισθηματικά, ἠθικά και πνευματικά ἀποθέματα κλειστὰ εἰς τὴν ψυχὴν της—και αὐτὰ οἱ ἐγκεφαλικῶς σκεπτόμενοι ἐπιδρομεῖς δὲν εἶχαν ὑπολογίσει—εἶχε ἀποθέματα δυνάμεων, τὰ ὁποῖα πηγάζουν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰς φλέβας τῆς ἱστορίας της. Ἐνα πρᾶγμα ὁμως ἦτο ἀπ' ἀρχῆς φανερόν, ὅτι τὴν φορὰν αὐτὴν ἐπρόκειτο ἢ δι' ἀφανισμόν ἢ διὰ θρίαμβον, ἢ διὰ ταπεινώσιν και ὄλεθρον ἢ διὰ ἠθικὴν μεγαλωσύνην.

Ἀπὸ ἀπλοῦν ἀντικείμενον και παίγνιον τῆς πολιτικῆς πρὸς ἐθεώρουν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος οἱ τότε ἐπιδρομεῖς, ἔγινε μονομιᾶς διὰ τῆς ἠθικῆς και πνευματικῆς του δυνάμεως αὐτοδύναμον ὑποκείμενον τῆς πολιτικῆς και τῆς ἱστορίας, εἰσῆλθεν ἐνεργῶς εἰς τὸ προσκείμενον τῆς παγκοσμίου πολιτικῆς και ἱστορίας ὡς δημιουργὸς τῆς ἀνωτάτης ἀξίας τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὸν βάνανσον και ἀδυσώπητον ροῦν τῶν γεγονότων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ὁ ὁποῖος παρέσυρε και ἠφάνιζε τὸν ἕνα λαὸν κατόπιν τοῦ ἄλλου, οἱ Ἑλληνες ἔστησαν μέγα ἠθικὸν φράγμα, τὸ ἠθικὸν μέγεθος τῆς Πίνδου και τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου, τὸ ὁποῖον ἐπέφερε κρισιμωτάτην στροφὴν εἰς τὴν πορείαν τοῦ πολέμου ἐκείνου. Τὸ ἠθικὸν μέγεθος τῆς Πίνδου και τῶν βουνῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου ὑπῆρξε γέννημα τῶν μεγάλων συναισθημάτων και ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὑπῆρξεν ἢ ρωμαλέα ἀπάντησις εἰς τὴν βάνανσον πρόκλη-

σιν τοῦ ἐγκεφαλισμοῦ τῶν λεγομένων ιδεολογιῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν ὁποίων τὰ τυφλὰ ὄργανα ἔσπειραν τὸν θάνατον εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς Εὐρώπης. Οἱ ἐπιτιθέμενοι, φασισταὶ καὶ ἐθνικοσοσιαλισταί, διὰ τὰ ἐνθουσιασθοῦν καὶ τὰ δράσουν, ἢ μᾶλλον διὰ τὰ ἐγκληματίσουν, εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ κάποιον καινούργιον μῦθον, τὸν ὁποῖον ἡ ἡγεσία των εἶχε χαλκεύσει μὲ τὰ συνεργεῖα της, ὡσὰν ὁ καινούργιος μῦθος, δηλαδή ἡ ἰδέα, τὰ εἶναι ἔργον κανενὸς ὑπολογισμοῦ. Χρόνια πολλὰ ἐδούλευαν τὰ θεωρητικὰ συνεργεῖα τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ διὰ τὰ χαλκεύσουν τὸ καθένα τὸν μῦθον των διὰ τὴν ἐπερχομένην τάχα χιλιετῆ αὐτοκρατορίαν των. Ἐνας βάνανσος πολιτικὸς χιλιασμός εἶχε κυριεύσει τότε ἑκατὸν καὶ πλέον ἑκατομμύρια Εὐρωπαϊῶν, πολλὰ τῶν ὁποίων, σατανικῶς ὀργανωμένα, ἐξεχύθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ ἔφεραν παντοῦ τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ὄλεθρον. Εἰς τὸ ἔρεβος τοῦτο τῶν λεγομένων ιδεολογιῶν, τὸ ὁποῖον ἐγέννησε τὴν καταιγίδα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, οἱ Ἕλληνας ἀντέταξαν τὴν αἰθρία καὶ τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἐπιτιθεμένους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ τεχνητοὺς μύθους, οἱ μὲν φασισταὶ ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ *mare nostrum*, οἱ δὲ ἐθνικοσοσιαλισταὶ ἀπὸ τὸν μῦθον τῆς ἐκλεκτῆς ἀρείας φυλῆς, τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἠντλησε κατ' εὐθεΐαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν του, διότι ἐκεῖ μέσα εὐρῆκε τὸν ἀληθινὸν καὶ γνήσιον μῦθον τῆς ζωῆς του, τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ μεγάλος μῦθος τῶν Ἑλλήνων, δηλαδή τὸ ἐσωτερικὸν ἐκεῖνο ὄραμα καὶ βίωμα, ὁποῦθεν πηγάζουν αἱ ἀξίαι τῆς ζωῆς, εἶναι ἀπλὸς καὶ ἐσωτερικὸς, δὲν γνωρίζει ἐπιδείξεις, χειρονομίας καὶ κραυγὰς. Ἀπλότης καὶ εὐγένεια, ἡ ὁποία δὲν ἐκφράζεται μὲ λόγια, εἶναι τὸ κύριον γνώρισμα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ὁ Nietzsche, ὁ ὁποῖος ἐσπούδασε καὶ ἠγάπησε τοὺς Ἕλληνας ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τῶν συγχρόνων του, λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι πάντοτε ἀπλοῖ ὅπως καὶ ἡ μεγαλοφυΐα. Αὐτὴν τὴν ἀπλότητα καὶ εὐγένειαν διατηρεῖ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα μέχρι σήμερον.

Καὶ ὅμως τὸ μέγα γεγονός τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς βίας τῶν λεγομένων ιδεολογιῶν διεστράφη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τὴν σοφιστεῖαν τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς χάριν τοῦ κακῶς ἐννοουμένου πολιτικοῦ των

συμφέροντος. Ἡ ἱστορία θὰ κρίνῃ καὶ τὸ μέγεθος τοῦ γεγονότος καὶ τὴν σοφιστεῖαν τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσωμεν νοερῶς ἐνώπιον τοῦ ἀθλήματος καὶ βιώματος τούτου καὶ ν' ἀτενίσωμεν τὸ ἠθικόν του μέγεθος καὶ κάλλος, ἀφοῦ τὸ ἄθλημα τοῦτο ἠνάγκασε τότε καὶ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ σταματήσῃ ἐνώπιόν του καὶ νὰ τὸ θαναμάσῃ.

“Ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ Μηδικοὶ πόλεμοι ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐμβαθύνουν εἰς τὸ εἶναι τους καὶ ν' ἀναπροσαρμόσουν τὸν ὅλον τρόπον τῆς ζωῆς των, ἔτσι καὶ τὸ μέγα γεγονός τῆς συγχρόνου ἱστορίας ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ συνειδητοποιήσωμεν εἰς βάθος ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς μας. Κατ' οὐσίαν τὸ γεγονός τοῦτο ἔφερεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅλα τὰ βασικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἑλληνισμοῦ, προβλήματα ἀπὸ τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἡ περαιτέρω ἐπιβίωσις τοῦ λαοῦ μας.

Ἡ ἐποχὴ, ἡ ὁποία προέκλυσε ἀπὸ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, εἶναι γενικῶς σκληροτέρα ἀπὸ κάθε προηγουμένην καὶ ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποκτήσωμεν σαφήνειαν διὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ ἱστορικὴ μοῖρα, ἡ ὁποία πάντοτε ὑπῆρξε σκληρὰ διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, προβάλλει κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν τὸ ἀδυσώπητον πρόσωπόν της καὶ μᾶς καλεῖ νὰ δώσωμεν τὴν ἀπάντησιν εἰς ὅλα τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς· ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ παρασυρθῶμεν ἀπὸ τὴν δίνην τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ περισσότερον τοὺς μικροὺς λαοὺς.

Ἡ κατάστασις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν τοῦ τρόμου, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ μεταξὺ τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατέχουν τὰ ἀπόλυτα μέσα τῆς καταστροφῆς. Ὅμως κάτω ἀπὸ τὴν ἰσορροπίαν αὐτὴν τοῦ τρόμου γίνεται ἀδυσώπητος πάλη ἰδεῶν, πάλη πνευμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀντίπαλοι φαίνεται ν' ἀποδίδουν μεγαλυτέραν σημασίαν διὰ τὴν τελικὴν ἐπικράτησιν, ἀπὸ ὅσων ἀποδίδουν εἰς τὰ συνεχῶς ἀναπροσαρμοζόμενα μέσα τῆς καταστροφῆς, τὰ ὁποῖα ἴσως δὲν θὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ποτέ. Δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς Ἑγγελιανὸς διὰ νὰ παρατηρήσῃ ὅτι εἰς τὴν ἱστορίαν ὑπῆρξε πάντοτε τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσδιώρισε περισ-

σότερον ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἂν τοῦτο ἰσχύη ὑπὸ ὄρους διὰ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι μετεχειρίσθησαν καὶ τὴν βίαν διὰ τὰ ἐπικρατήσουν, δι' ἡμᾶς ἰσχύει ἀπολύτως καὶ ἄνευ ὄρων. Ἐθνος ὀλιγάνθρωπον οἱ Ἕλληνες ἐπεβλήθησαν πάντοτε εἰς τὴν ἱστορίαν πολὺν περισσότερον διὰ τοῦ πνεύματός των παρὰ δι' ἄλλων μέσων. Εἰς τοῦτο ὀφείλουσαν τὴν σταθερὰν ὑπεροχὴν των. Διὰ τοῦ πνεύματος κατώρθωσαν πάντοτε τὰ ὄργανώσουν εἰς κόσμον τὸ χάος τῶν ἱστορικῶν πραγμάτων, ἀκόμη καὶ ὅταν ὑπέκυπτον εἰς τὴν βίαν. Διὰ τοῦ πνεύματος ἀνεδείχθησαν ὡς μεγαλοφυΐα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ ἐπραγματοποίησαν τὸν ἀνώτατον τύπον ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔζησέ ποτε ἐπὶ τῆς γῆς.

Διὰ τὰ ἀποσαφηνίσωμεν ὅμως τὴν θέσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ διὰ τὰ σχηματίσωμεν σαφεῆ ἔννοιαν τῶν προβλημάτων καὶ αἰτημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν ἀδυσωπήτως τὴν λύσιν των, εἶναι ἀνάγκη τὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ὅπου εὐρίσκονται αἱ ρίζαι καὶ αἱ καταβολαὶ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἀποτελεῖ φάσιν τοῦ ἐνιαίου Ἑλληνισμοῦ, εἶναι ὑποχρεωμένος τὰ λύσει διὰ λογαριασμόν του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔλυσεν διὰ τὸν ἑαυτὸν του κατὰ συγκεκριμένον καὶ ἀνεπανάληπτον τρόπον ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Βυζαντίου καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐπάρχον λαοὶ δίχως σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς ἱστορίας καὶ ὑπάρχον ἐξ ἄλλου λαοὶ ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατόν τὰ νοηθῆ ἡ ἱστορία. Οἱ λαοὶ αὗτοι ὀνομάζονται κοσμοϊστορικοὶ καὶ εἶναι ὀλίγοι. Καὶ μεταξὺ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ Ἕλληνες, οἱ αἰώνιοι ἔφηβοι τῆς ἱστορίας, οἱ διαρκῶς νέοι. Διὰ τὰ κατανοήσωμεν αὐτὴν τὴν αἰωνίαν νεότητα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἱστορίαν, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι δι' αὐτοὺς τὰ σκεπτόμεθα πάντοτε μὲ αἰῶνας, ἢ μᾶλλον μὲ χιλιετηρίδας. Ἐπι καὶ διὰ τὰ ἀξιολογήσωμεν τὸν σημερινὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν θέσιν του μέσα εἰς τὴν οἰκουμένην, πρέπει πρὸς στιγμὴν τὰ ἐπιστρέψωμεν μὲ τὸν νοῦν μας κατὰ πεντακόσια χρόνια πρὸς τὰ ὀπίσω, τὰ φθάσωμεν δηλαδὴ εἰς τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε ἐτέθησαν ἐνσυνειδήτως αἱ βάσεις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐνας αὐτοκράτωρ, ὁ τελευταῖος, ὁ θρυλικὸς Κωνσταντῖ-

νος, και ένας φιλόσοφος, ο Πλήθων, έθεσαν τὰ θεμέλια τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ὁ πρῶτος διὰ τοῦ αἵματός του, ὁ δεύτερος διὰ τοῦ πνεύματός του. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν τελευταίαν και τραγικὴν περίοδον τοῦ Βυζαντίου τίθενται αἱ βάσεις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Τὴν σιγμὴν ἀκριβῶς κατὰ τὴν ὁποῖαν διελύετο τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἡ πολιτικὴ τέχνη τοῦ Βυζαντίου εἶχε συνθέσει κατὰ τρόπον ἀριστοτελεσματικόν, αὐτοκράτωρ και φιλόσοφος συνειδητοποιοῦν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιζήσῃ ὁ τεχνίτης αὐτῆς τῆς χυλιοῦς δημιουργίας, και ὁ τεχνίτης αὐτός ἦτο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ὡς τὴν σιγμὴν αὐτὴν ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς και τῆς Δύσεως, τοῦ Βορρᾶ και τοῦ Νότου, εἶχαν τὰ βλέμματά των ἐστραμμένα πρὸς τὸ Βυζάντιον, πρὸς τὴν Πόλιν. Ἡ Πόλις ἦτο τὸ σημεῖον προσανατολισμοῦ ὄλων τῶν λαῶν και τὸ μέτρον ὄλων τῶν ἀξιῶν. Μὲ τὴν κατάκτησιν ὁμως τοῦ ὠκεανοῦ, μὲ τὴν Ἀναγέννησιν εἰς τὴν Δύσιν, μὲ τὴν δημιουργίαν τῶν διαφορῶν κρατῶν τῆς Δύσεως και τέλος μὲ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τούρκων, τὸ κέντρον τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας μετακινεῖται ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὴν Δύσιν. Ἡ Μεσόγειος μεταβάλλεται εἰς λίμνην και οἱ ὠκεανοὶ εἰς πεδίον οἰκουμενικῆς δράσεως τῶν δυτικῶν λαῶν. Ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπέκλυψε πολιτικῶς. Κάτω ὁμως ἀπὸ τὴν τουρκοκρατίαν ὁ Ἑλληνισμὸς ἐδημιούργησε σιγὰ-σιγὰ μίαν ἠθικὴν, ὑλικὴν και πνευματικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας τὰ ὄρια ἔφθασαν και πέραν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Δηλαδή ὁ Ἑλληνισμὸς ἔχασε μὲν τὴν πολιτικὴν του αὐτονομίαν και αὐτοδυναμίαν, δὲν ἔχασεν ὁμως τὴν οικονομικὴν, ἠθικὴν και πνευματικὴν του δραστηριότητα. Ἡ πολιτικὴ του κακοτυχία δὲν τοῦ ἐστέρησε τὸν χῶρον τῆς ζωῆς και τῆς δράσεώς του. Ἐτσι, ἂν και καταπιεζόμενος και καταδιωκόμενος, κατώρθωσε νὰ ἀνασυνταχθῇ οικονομικῶς και νὰ προχωρήσῃ και εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν και νὰ ἐτοιμασθῇ διὰ τὴν ἀρχίσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Ἡλευθέρωσε κατ' ἀρχὰς ἓνα μικρὸν τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ χῶρου και μὲ συνεχεῖς και σκληροὺς ἀγῶνας κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ μεγαλύτερον χῶρον και νὰ φθάσῃ εἰς τὰ σημερινά του ὄρια. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμως εἰς τὸ βόρειον εὐρωπαϊκὸν τμήμα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐδημιουργήθησαν τὰ νέα βαλκανικά κράτη, και εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτὴν συνετέλεσεν ἐμμέσως πολὺ τὸ

παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων. Ἔτσι ὁ παλαιὸς χῶρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιορίζεται εἰς μεγάλον βαθμόν. Τέλος ἐκδιώκονται οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ ὁποία ὑπῆρξε πατρίς των ἀπὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἐννεα περιόπου ἐκατομμυρίων, ὁ ὁποῖος ζῆν σήμερον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα, εἶναι κατὰ τὸ ἤμισυ σχεδὸν πληθυσμὸς, ὁ ὁποῖος ἄφησε τὴν παναρχαίαν πατρίδα του καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπου οἱ Ἑλληνες ἔχουν περιορισθῆ εἰς τόσον στενὸν χῶρον, εἰς τὸν χῶρον τῶν βράχων των μὲ τὰς ὀλίγας πενιχρὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ ἰδρωτός των ἐξαναγκάζουν νὰ δώσουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τοῦτο θὰ ἔχη τερασίαν σημασίαν διὰ τὴν περαιτέρω πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ποῖα θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματά του δὲν δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, διότι ποτὲ ὡς τώρα δὲν ἦτο ὁ Ἑλληνισμὸς περιορισμένος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ὡς πρὸς ὀλίγον εἰς ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ καλεῖται ὁ Ἑλληνισμὸς νὰ δημιουργήσῃ πολιτισμὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς μόνον ὄχθης τοῦ Αἰγαίου.

Μόνον ἡ θάλασσα εἶναι ἀκόμη ἀνοικτὴ διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ εἰς αὐτὴν κατορθώνει καὶ σήμερον νὰ θριαμβεύῃ. Ἡ θάλασσα ὅμως ἀποτελεῖ καὶ ἐγγύησιν διὰ τὴν περαιτέρω ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι ὑπάρχει ἓνας νόμος εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν, ὁ νόμος τῆς σχέσεως μεταξὺ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ὁ νόμος αὐτὸς λέγει ὅτι ἡ θάλασσα εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν ξηρὰν, δηλαδὴ ἀσκεῖ πίεσιν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὴν πίεσιν τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ ξηρὰ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων εἶναι ἡ ἀπόδειξις περὶ αὐτοῦ. Ὁ ὄγκος τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας πιέζει ἀνέκαθεν τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία γεωγραφικῶς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας ἐξώστης τῆς Εὐρώπης, ὁ ὁποῖος βλέπει πρὸς τὴν Μεσόγειον.

Ἄν ἡ ζωὴ μας ἐξηρητᾶτο μόνον ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ξηρᾶς, ἂν δὲν ὑπῆρχαν δυνάμεις τῆς θαλάσσης, αἱ ὁποῖαι δι' ἴδιον λογαριασμὸν πιέζουν τὴν ξηρὰν, θὰ εἶχαμεν ὅπωςδήποτε πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει. Διὰ τοῦτο ὁ Ἑλ-

ληνισμός δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἐμπιστευθῆ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς ξηρᾶς.
 Ἡ μοῖρα του τὸν ἔχει δέσει μὲ τὴν θάλασσαν.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Ἑλληνισμός ἔχει ὡς ὄπλον ἐπιβιώσεώς του τὸ πνεῦμα του. Εἰς αὐτὸ ἐστηρίχθη ἀνέκαθεν καὶ εἰς αὐτὸ πρέπει νὰ στηριχθῆ καὶ τώρα, διότι τὸ πνεῦμα εἶναι ὄπλον ἀποτελεσματικὸν καὶ ὁπωσδήποτε ἀναφαίρετον. Διὰ τοῦ πνεύματός του περισσότερον καὶ ὄχι διὰ τοῦ ὄγκου του κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ ἀντισταθῆ εἰς τὴν πίεσιν τῶν εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀσιατικῶν ὄγκων, κατώρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ μεγάλα ἔργα εἰς στενὸν σχετικῶς χῶρον. Δὲν ὑπάρχει ἄλλο παράδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅπου εἰς τόσον στενὸν καὶ μάλιστα φυσικῶς κατακερματισμένον χῶρον νὰ ἐγεννήθησαν τόσα πολλὰ μεγάλα πνεύματα καὶ νὰ ἐδημιουργήθησαν τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα. Τὸ πνεῦμα πολλαπλασιάζει τὸν χῶρον, διότι δημιουργεῖ ἐπάλληλα ἐπίπεδα ζωῆς, τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου." Ἔτσι π.χ. εἰς τὴν ἀρχαιότητα εἰς τὸν αὐτὸν χῶρον τῆς Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος καὶ ἀρχὰς ἦτο ἀπλοῦς χῶρος τῆς γεωργίας, ἐδημιουργήθη διὰ τῆς πόλεως ὁ χῶρος τῶν τεχνῶν, τῆς βιοτεχνίας, τὰ προϊόντα τῆς ὁποίας ἀντηλλάσσοντο μὲ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, προερχόμενα ἀπὸ μακρινὰς χώρας. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν εἰς τὸν αὐτὸν φυσικὸν χῶρον μποροῦσαν νὰ ζήσουν διπλάσιοι καὶ τριπλάσιοι ἄνθρωποι. Ἡ πυκνότης αὐτῆ τοῦ πληθυσμοῦ εἰς στενὸν χῶρον ἐδημιούργησε νέαν ἔντασιν καὶ ἡ ἔντασις αὐτὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἀνοιγμα ἄλλου χώρου, τοῦ χώρου τοῦ πνεύματος.

Ὁ σημερινὸς ἐλεύθερος χῶρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναται ἀσφαλῶς νὰ κρατήσῃ διπλάσιον πληθυσμόν, ἂν ἐνταθῆ ἡ καλλιέργειά του καὶ ἂν ἀναπτυχθῆ παραλλήλως πραγματικὴ βιομηχανία, ἡ ἀξία τῶν προϊόντων τῆς ὁποίας νὰ εἶναι συμμετρικὴ πρὸς τὸν μόχθον τῶν γεωργῶν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων τῆς γῆς. Εἰς τὴν ἀσύμμετρον καὶ ἄδικον σχέσιν μεταξὺ τῆς ἀξίας τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ μεταναστευτικὴ ἔξοδος τῶν ἀγροτῶν πρὸς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς καὶ πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα τῆς χώρας.

Ὅμως καὶ ἡ ἔντασις τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς καὶ ἡ δημιουργία πραγματικῆς βιομηχανίας προϋποθέτουν τὴν πνευματικὴν καὶ τεχνικὴν ἀνά-

πτυξιν τῶν ἐργαζομένων. Δὲν χρειάζεται πολλή σοφία διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἑνὸς λαοῦ ἢ μᾶλλον διὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς τὸ ἀξίωμα, ὅτι ὁ παραγωγικώτερος καὶ δημιουργικώτερος τομεὺς εἰς τὴν ζωὴν ἑνὸς λαοῦ εἶναι ὁ τομεὺς τῆς παιδείας. Ἄν ὅμως ὁ Ἕλληνισμὸς προέταξε πάντοτε εἰς τὴν ζωὴν τοῦ τῆν παιδείαν, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον ὅταν οὗτος ἦτο πολιτικῶς ἐλεύθερος, ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶχε χάσει τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθερίαν, πολὺ μᾶλλον πρέπει νὰ ρυθμίσῃ σήμερον τὴν ζωὴν τοῦ μὲ αὐτὴν τὴν ἀρχήν, διότι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ, ὅποτε οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ὡς γείτονές τοῦ τὸν περιβάλλουν, ὀργανώνουν τὴν ζωὴν των μὲ βάσιν τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα.

Πέραν ὅμως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς πλημμύρας τῶν τεχνικῶν μέσων, τῆς ἀθρόας ἐπικοινωνίας τῶν λαῶν, τοῦ συνεχοῦς σφυροκοπήματος ἀκοῆς καὶ ὁράσεως ἀπὸ παντὸς εἶδους προπαγάνδας, καὶ γενικῶς εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς παντοιοτρόπου πίεσεως, τὴν ὁποίαν δέχεται σήμερον ὁ Ἕλληνισμὸς ἔξωθεν, δὲν ὑπάρχει ἀσφαλῶς ἄλλο μέσον διὰ τὴν ἐδραίωσιν τῆς θέσεώς τοῦ εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παιδείαν. Ὅλα τὰ ἄλλα μέσα καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι τρόποι ἔρχονται εἰς δευτέραν μοῖραν, ἀκριβῶς διότι ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτὴν. Καὶ ὅταν λέγωμεν παιδείαν, ἐννοοῦμεν τὴν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ παιδεία εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ δευτέρα γέννησις τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν ἡ πρώτη, ἡ φυσικὴ τοῦ γέννησις, συνοδεύεται ἀπὸ ὠδίνας τοῦ γεννῶντος, δηλαδὴ τῆς μητέρας, ἡ δευτέρα γέννησις, ἡ διὰ τῆς παιδείας, συνοδεύεται ἀπὸ ὠδίνας τοῦ γεννωμένου, δηλαδὴ τοῦ παιδευομένου. Καὶ ἀπὸ τὰς ὠδίνας αὐτὰς καμμία ἔξωθεν βοήθεια δὲν βοηθεῖ τὸν παιδευόμενον, διότι, ὅπως λέγει ὁ Δημόκριτος, «τὰ καλὰ χρήματα τοῖς πόνοις ἢ μάθησις ἐξεργάζεται».

Σήμερον δοκιμάζονται τὰ πάντα εἰς τὸ ἀδηφάγον πῦρ τοῦ παρόντος καὶ σφυρηλατοῦνται ἐκ νέου εἰς τὸν ἄκμονα τῆς ἱστορίας· αὐτοκρατορία διαλύονται καὶ αὐτοκρατορίαι ἰδρύνονται· λαοὶ ἀνώνυμοι ὡς τώρα ἀποκτοῦν διὰ πρώτην φορὰν ὄνομα, μαθηθάνουν νὰ γράφουν τὸ ὄνομά τους καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν στίβον τῆς ἱστορίας. Μέσα εἰς τὴν κοσμοϊστορικὴν καὶ διὰ πρώτην φορὰν οἰκουμενικὴν ἀναταραχὴν καὶ μεταξίωσιν τῶν πάντων

ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ προσδιορίσῃ τὴν περαιτέρω τύχην τοῦ καθενὸς λαοῦ θὰ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἢ μικρότερος βαθμὸς συμμετοχῆς του εἰς τὴν πάλην τῶν ιδεῶν, ἢ ὁποία γίνεται. Ὅποιος λαὸς δὲν θὰ ἔχῃ τὴν δύναμιν νὰ συμμετάσχη εἰς αὐτὴν τὴν πάλην καὶ ν' ἀποσαφηνίσῃ διὰ λογαριασμόν του τί εἶναι δι' αὐτὸν ἀναγκαῖον καὶ τί εἶναι περιττόν, τί εἶναι ὠφέλιμον καὶ τί βλαβερόν, εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ ἀναλωθῇ ἀπὸ τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς ἱστορίας. Καὶ τὴν πάλην αὐτήν, τὴν ἀδυσώπητον, δὲν εἶναι δυνατὸν κανεὶς λαὸς νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ὅσα τεῖχη καὶ ἂν ὑψώσῃ γύρω του, διότι αἱ ιδέαι, καὶ ὅταν κατάγονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ὅταν προέρχονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κλεισθοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων, εἰσβάλλον εἰς αὐτὴν παντοιοτρόπως καὶ τὴν κυριεύουν. Καὶ ὅσαι μὲν κατάγονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς φέρουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ ἀγαθὸν τῆς ἐλευθερίας, ὅσαι δὲ κατάγονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας φέρουν εἰς αὐτὸν τὴν δουλείαν καὶ τὴν καταστροφήν.

Ἡ Ἑλλάς εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἐγεννήθησαν καὶ ἐκρίθησαν ὅλαι αἱ ιδέαι περὶ τῆς ζωῆς. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἐγεννήθησαν ιδέαι περὶ ζωῆς καὶ εἰς λαοὺς ἄλλων τόπων καὶ πολιτισμῶν, ἀλλὰ ὅτι ἐδῶ κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄνθρωπος ὑπῆρξε δημιουργὸς καὶ κριτῆς ιδεῶν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἔδωκεν ὁ τόπος αὐτὸς εἰς τὸν κόσμον περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔλαβεν ἀπ' αὐτόν. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε ἐφοβήθη τὰς ιδέας, διότι εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀξίαν των καὶ ἢ νὰ τὰς δεχθῇ ἢ νὰ τὰς ἀπορρίψῃ. Τὴν δύναμιν ὅμως αὐτὴν ἤντλησε πάντοτε ἀπὸ τὴν μεγάλην πνευματικὴν τῆς παράδοσιν, ἢ ὁποία διετηρήθη ἐνεργὸς κυριώτατα διὰ τῆς παιδείας.

Ἄλλ' ἡ παιδεία, ἐμμέσως δὲ καὶ ἡ παράδοσις, διέρχεται σήμερον κρίσιν. Δύο εἶναι οἱ ἀντικειμενικοὶ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἔφεραν τὴν κρίσιν αὐτὴν τῆς παιδείας. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ ἑτεροβαρῆς σχέσις μεταξὺ τῶν δύο ὄρων τοῦ νόμου προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ἡ ζήτησις τῆς παιδείας εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν προσφορὰν, δηλαδὴ οἱ ζητοῦντες σήμερον παιδείαν εἶναι πολὺ περισσότεροὶ ἀπ' ὅσους εἶναι δυνατὸν νὰ παιδεύσῃ ἡ πολιτεία μὲ τοὺς λειτουργοὺς καὶ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα διαθέτει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ὁ δεύτερος

λόγος είναι ή επί πολλά ἔτη ὑπόκωφος καὶ σήμερον πλέον φανερά πάλη μεταξὺ κλασικῆς καὶ τεχνικῆς παιδείας. Τὸ πεδῖον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου διαδραματίζεται ἡ πάλη αὐτὴ εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ κυριώτατα ἡ ψυχὴ τῶν νέων ἀνθρώπων.

Ποία εἶναι ἡ ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο μορφῶν παιδείας; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ ὀριστικὴ ἀπάντησις. Διότι, ἐφ' ὅσον δὲν κατανοήσωμεν ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορὰ αὐτή, δὲν θὰ δυνηθῶμεν ποτὲ νὰ φέρωμεν τὰ πράγματα εἰς ἰσορροπίαν, δηλαδή νὰ μὴ χάσωμεν ὅ,τι εἴχαμεν ὡς τώρα, τὴν κλασσικὴν παιδείαν καὶ τὴν παράδοσιν, καὶ νὰ προσποκτήσωμεν τὴν τεχνικὴν παιδείαν, ἡ ὁποία προβάλλει ὡς ἀδυσώπητος ἀνάγκη τῆς ζωῆς.

Ἡ κλασσικὴ παιδεία ἔχει ὡς σκοπὸν νὰ μορφώσῃ τὸν ἀνθρώπον διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν κλασσικῶν ἔργων τοῦ πνεύματος τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς ἀρχαιότητος καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φθάσῃ εἰς κατανόησιν καὶ χρῆσιν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν πληρότητά του. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀθετήσωμεν τὴν λατινικὴν ἀρχαιότητα, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη γέφυρα, ἡ ὁποία μᾶς συνδέει μὲ τοὺς δυτικούς λαούς, μὲ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς παιδείας εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἴσχυσε μέχρι σήμερον εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς αὐτὸ ἐστηρίχθη ὁ μέχρι τοῦδε πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης. Ἐν συντομίᾳ, ὁ σκοπὸς τῆς κλασσικῆς παιδείας εἶναι τὸ «γνώθι σαυτὸν» ἢ, ὅπως λέγει ἓνας νεώτερος λόγος, «γίνου ὅ,τι εἶσαι», φθάσε εἰς τὴν οὐσίαν σου, εἰς αὐτὸ πὸν ἀποτελεῖ τὸν ἀθάνατον πυρῆνα σου. Ἀντιθέτως ἡ τεχνικὴ παιδεία στρέφει ἐξ ὑπαρχῆς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἔξω, καὶ τὸν καλεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ πνεῦμα καὶ σῶμα διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ ὑλικά πράγματα καὶ φυσικὰς δυνάμεις. Ὅμως εἶναι αὐτονόητον ὅτι ὁ ἀνθρώπος διὰ νὰ ἐξουσιάσῃ ὅ,τι εἶναι γύρω του, δίχως τὰ φθάσῃ εἰς τὴν ὑπεροφίαν καὶ εἰς τὴν ὕβριν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου, πρῶγμα πὸν κινδυνεύει νὰ πάθῃ σήμερον, πρέπει πρῶτα νὰ ἐξουσιάσῃ ἀπολύτως τὸν ἑαυτὸν του, καὶ τοῦτο μόνον διὰ τῆς κλασσικῆς παιδείας ἐπιτυγχάνεται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τεχνικὴ παιδεία δίχως ὠρισμένα κλασσικὰ μαθήματα μεταβάλλει ὁπωσδήποτε τὸν ἀνθρώπον εἰς ἐγκεφαλικὸν μηχανισμόν.

Τὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον τίθεται κατὰ τρόπον ἀδυσώπητον σήμερον ἐνώπιόν μας, εἶναι πῶς θὰ συνδυάσωμεν τὰ δύο εἶδη παιδείας, διότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀναγκαῖα, ὄχι ἀπλῶς διὰ τὴν ἐπιβίωσίν μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνάδειξίν μας εἰς τὸν σημερινὸν στίβον τῆς ζωῆς. Καὶ ὁ μοναδικὸς δρόμος διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ διὰ τὴν ἀνάδειξίν μας—καὶ δίχως τὴν ἀνάδειξιν κινδυνεύομεν νὰ γίνωμεν ἀπλοῖ φύλακες τοῦ μεγάλου παρελθόντος—εἶναι ἡ παιδεία.

Ὑπάρχουν πολλοὶ οἱ ὁποῖοι προτάσσουν καὶ μάλιστα ἐμφαντικῶς τὸν τομέα τῆς οἰκονομίας. Δησιμονοῦν ὁμως ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ ἐνὸς λαοῦ εἶναι συνάρτησις τῆς πνευματικῆς καὶ τεχνικῆς του μορφώσεως. Αἱ σύγχρονοι μεγάλοι κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς ἀπεμύνωσαν καὶ προέταξαν τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα τῆς ζωῆς, εὐρέθησαν γρήγορα πρὸ ἀδιέξοδου—καὶ τὸ ἀδιέξοδον τοῦτο ἦτο ἡ ἀμάθεια τῶν μαζῶν—καὶ ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ἀρνηθοῦν κατ' οὐσίαν τὸ δόγμα τοῦ μαρξισμοῦ, τὸ ὁποῖον προτάσσει τὴν οἰκονομίαν, καὶ ἀντ' αὐτῆς νὰ προτάξουν τὴν ἐπιστήμην ὡς τὸ πρῶτον κινοῦν. Ἀκόμη καὶ τὸ κόμμα ὑπετάγη σήμερον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἐξαρτᾶται ὀλοκληρωτικῶς ἀπ' αὐτήν. Αἱ ἐπιτυχίαι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς προσδιορίζουν τὰς ἐκάστοτε ἀντιδράσεις τοῦ κόμματος. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ συνακόλουθος πρὸς αὐτὴν τεχνικὴ ἔγινε σήμερον κατ' οὐσίαν ὁ ρυθμιστὴς τῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ὡς οὐραγὸς ἐκμεταλλεύεται τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης καὶ χειρίζεται κατὰ τὸ δοκοῦν εἰς αὐτὴν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τεχνικῆς. Διὰ τοῦτο ἡ διεθνὴς πολιτικὴ πάλιν μεταβάλλεται σήμερον κατ' οὐσίαν εἰς πόλεμον πνευμάτων. Αὐτὸς εἶναι ὁ βαθύτερος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον μεγάλα καὶ μικρὰ ἔθνη ἀναπροσαρμόζουν σήμερον τὴν παιδείαν των. Ἐχουν τὴν συνείδησιν ὅτι ἄνευ παιδείας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιζήσουν.

Ἡ εἴσοδος τῆς χώρας μας εἰς τὴν μείζονα οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν εὐρωπαϊκὴν κοινότητα ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ ἀναπροσαρμόσωμεν ριζικῶς καὶ νὰ ἐντεινώμεν τὰς πνευματικὰς μας δυνάμεις. Τοῦτο ὁμως σημαίνει ὅτι πρέπει ν' ἀνακατατάξωμεν τὴν παιδείαν εἰς τὴν ζωὴν μας. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας ἡ παιδεία πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὸ κύριον μέλημα

τῆς πολιτείας. Καὶ διὰ μὲν τῆς κλασσικῆς παιδείας εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ πλησιάζωμεν διαρκῶς καὶ μὲ ὄλον τὸ πάθος τῆς ζωῆς μας τὰ μεγάλα πρότυπα τῶν κλασσικῶν, οἱ ὅποιοι ἴστανται ὡς ἀγάλματα θεῶν καὶ μὲ τὸ αἰώνιον μειδίημα τῆς ἐσωτερικῆς ἀσφαλείας καὶ σοφίας παρακολουθοῦν τὴν τύρβην καὶ φθορὰν τῆς ἱστορίας, διὰ δὲ τῆς τεχνικῆς παιδείας νὰ ἐκμεταλλευθῶμεν πᾶν ὅ,τι μᾶς προσφέρει ἡ γῆ μας καὶ νὰ γίνωμεν ἱκανοὶ νὰ κατασκευάζωμεν πᾶν ὅ,τι ἔχομεν ἀνάγκην, διὰ νὰ μὴ ἐξαρτώμεθα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ὡς κοσμοϊστορικὸς λαὸς ἔχομεν ὑποχρέωσιν ὄχι μόνον νὰ μὴ κολοβώσωμεν καὶ νὰ μὴ νοθεύσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς κλασσικῆς παιδείας, τὴν ὁποίαν ἄλλωστε ἡμεῖς ἐδημιουργήσαμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἀναπτύξωμεν εἰς βάθος. Ἄλλως κινδυνεύομεν νὰ ἐπιπεδωθῶμεν καὶ νὰ ἐξισωθῶμεν μὲ ἄλλους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν τὸ χάρισμα αὐτὸ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἐλεύθερον δὲ ἔθνος εἴμεθα ὑποχρεωμένοι ἐκ τῶν πραγμάτων ν' ἀφομοιώσωμεν πᾶσαν ἄλλην γνῶσιν καὶ τεχνικὴν, ἣ ὁποία εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἀνάδειξιν μας εἰς τὸν σημερινὸν σκληρὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.